

ואלה שמותיהן

נשים מאמצות שמות משפחה עבריים בתקופת התחייה ולאחריה

תבל בן ארבע וחצי אמר לאימו מורן רמון: "אימא, את מורן רמון?"
והיא ענתה לו: "כן". על כך הגיב תבל ואמר: "לא, את לא מורן
רמון. את מורן רמונית." (רות אלמגור-רמון)

מבוא

בתהליך השיבה לציון עסקו בין השאר בשאלת השמות הפרטיים ושמות המשפחה – אם עליהם להיות עבריים אם לאו. רבים – נשים וגברים – שינו את שמם הפרטי לשם עברי, ורבים אף יותר עברתו את שם משפחתם. החוקרים את התופעה הזאת מסמנים את ראשית התהליך באליעזר בן-יהודה, שעם עלותו ארצה בתרמ"ב (1881) עברת את שם משפחתו מפרלמן לבן-יהודה. בעקבותיו עשו כן עוד מאנשי העלייה הראשונה והשנייה ובהם: דב ליבוביץ, שעברת את שם משפחתו לאריאל, דב לובמן שעברת את שם משפחתו לחביב, וכמובן דוד גרין שהיה לבן-גוריון ויצחק שימשלביץ' שהיה לבן-צבי.¹ לדברי אהרון ראובני, עם הקמת המדינה נשאו כשליש מן התושבים היהודיים שמות משפחה עבריים.²

לעומת זאת נראה היה שרק מעט נשים עברתו באותם ימים את שם משפחתן מתוך תחושת מחויבות לערכי הציונות. והינה בחיפוש מקיף בעיתונות העברית של סוף המאה התשע-עשרה ותחילת המאה העשרים נמצאו כ-400 נשים בארץ ישראל ובארצות הגולה, שבחרו שם משפחה עברי החתום בסיומת הנקבה **־ית**. במאמר אתאר את התופעה, את שורשיה ואת דרכי היצירה השונות של שמות המשפחה הללו.

1. אריכא, שם משפחה, עמ' 3.

2. ראובני, שרים ושמות, עמ' 13.

חיה גרץ־רון, צמה של חלוצה, 2023, שמן על עץ (קרש מטבח),
צילום בועז לניר

נשים מאמצות שמות משפחה בעלי סיומת ית

מסקירה מקיפה של עיתונות התקופה באמצעות האתרים "עיתונות יהודית היסטורית" ו־"Google Books", התברר לי שכמה מאות נשים בחרו אז לעצמן שמות משפחה חדשים וחתמו אותם בסיומת הנקבה ית, כנהוג בשמות ייחוס.³ רובן עשו זאת

3. בתרבויות העולם יש מגוון דרכים לקביעת שמות המשפחה של נשים. לאחרונה, למשל, למדתי מפרופ' משה בר־אשר שגם בקהילות פאס וספרו שבמרוקו נהוג היה לנקב את שם המשפחה של נשים. הוא ציין את השמות חאסיבה שוקרונה ועישה כוהנת מהעיר פאס ואת מסעודה שוקרונה מהעיר ספרו. עוד על דרכי יצירת שמות משפחה לנשים, ראו רום, איך קוראים לך, עמ' 51–54. המחברת מביאה שם דוגמות למנהגים השונים בעולם.

עם עלייתן ארצה, למשל רבקה ה**דנית** ויפה ה**גלילית**,⁴ ויש שבחרו להן שם במבנה זה כבר בגולה, כמו העיתונאית דבורה ה**לחמית** (ברייטמאן) בעיתון "העברי" בניו יורק. אך נראה שעל פי רוב הנשים לא התמידו בזה ולא פעם השתמשו בשמות המשפחה גם בסיומת ית וגם בלעדיה. מן הטעם הזה, כך נראה, לא נתן עד כה איש את דעתו על היקף התופעה. ככל שעלה בידי שוחחתי עם בני משפחה של כמה מן הנשים שבחרו בשם משפחה כזה, ולהפתעתי רובם לא ידעו כלל על השימוש בשם המשפחה במבנה זה.

המפורסמת בנשים שנשאו שם משפחה כזה היא רחל ינאית, לימים אשת הנשיא יצחק בן-צבי. היא נולדה בשם גולדה לישנסקי, אך ראתה בשמה סימן לגלותיות והמירה אותו בשם רחל ינאית – ינאית הן על שום דמיונו הצלילי לשם אביה יונה הן מאחר שדמותו של המלך החשמונאי אלכסנדר ינאי, שהרחיב את גבולות הממלכה, הייתה קרובה לליבה. גם לאחר שנישאה ליצחק בן-צבי הקפידה להשתמש בשם זה ונקראה רחל ינאית בן-צבי.

ניסיתי לבחון אם השימוש בשמות המשפחה החתומים ב־ית אופייני לסוגות מסוימות, ומצאתי כי השמות האלה משמשים בעיקר בטקסטים רשמיים: בדיווחים על ישיבות או כינוסים מפלגתיים כשמתייחסים בהם לנשים העוסקות בעבודה ציבורית, בברכות לרגל אירועים אישיים כמו חתונה או לחלופין במודעות אבל. התופעה רווחה משנות העשרים של המאה הקודמת עד סוף שנות החמישים ואז חלפה מן העולם.

אומנם מצאתי עדויות על כמה נשים שנשאו שמות משפחה בסיומת ית בשנות השישים של המאה העשרים, אבל היו אלה רק שרידים לתופעה. למשל, שושנה לבית שמואלביץ-שמואלי (לימים חוקרת הסרטן שושנה בירן) הופיעה ברשימת בוגרי האוניברסיטה העברית בשם שושנה שמואלית; ייתכן כי זהו נוסח רשמי יותר של שם משפחתה. בעיתונות מצאתי פעמיים את השם שולמית אלונית (אלוני). בני משפחתה לא הכירו את השימוש הזה; בשני המקרים הוא נזכר בידיעות מקטרגות משהו, אולי גם כדי לרמוז לשם התואר איילונית.⁵ באחת מהן הגיב הוראציוס (שם העט של המשורר בנימין גלאי) על דרישתה של שולמית אלוני להיקרא "שר" ולא "שרה". אלוני הסתמכה בבקשתה על דונה גרציה נשיא, והוא תמה על כך וכתב: "לגרור את דונה גרציה נשיא (לא נשיאה, כשם שהגברות בן-חורין, בר-דרומא,

4. רבקה הַדְנִית הייתה חברת עין חרוד, ויפה הגלילית – חברת קבוצת השרון (רמת דוד), ולימים עברה לגור ביפעת.

5. בלשון חז"ל איילונית היא אישה שאינה יכולה להרות, מלשון אייל (בבלי, כתובות יא ע"א). ראו קלוגמן, מה עדיף, עמ' 3; הוראציוס, דונה שולה, עמ' 33.

איש-שלום, אלוני אינן בת-חורין, בת-דרומא, אשת-שלום ואלונית) לפולמוס שאינו הוגן הוא באמת מעשה שאינו רחוק מאונס⁶. מדבריו של גלאי ברור שבתודעתו הותירה תופעת ניקוב שמות המשפחה את רישומה⁶.

כיצד הוסיפו את הסיומת -ית?

היו שהוסיפו את הסיומת לשם המשפחה של הבעל: הבוטנאית חנה **הראובנית**, אשת אפרים הראובני; המורה והסופרת יהודית **הררית**, בתו של אהרן אייזנברג ממייסדי רחובות ואשת חיים הררי; מייסדות כינרת חיה **ישראלית**, אשת בן-ציון ישראלי, וחנה **שפירית**, אשת יונה שפירי (סבה וסבתה של נעמי שמר); חברות הכנסת פייגה **אילנית** מראשי מפ"ם, אשת שלמה אילן ואימו של החייל אורי אילן ויהודית **שמחונית**, אשת מרדכי שמחוני ואימו של האלוף אסף שמחוני, שהייתה פעילה בתנועת הפועלות ובארגוני הנשים של הסתדרות העובדים הכללית. כמוהן נהגו חברות הכנסת שרה **כפרית** אשת מיכאל כפרי, שנמנתה עם מייסדי כפר יהושע וטובה **סנהדראית**, אשת הרב ישראל סנהדראי.

אחרות הוסיפו את הסיומת לשם הנעורים: הצירת בלהה **שחראית**, בתו של העיתונאי והסופר אלתר יעקב שחראי; המורה אסתר **חננית**, אחותו של הסופר יוסף חנני ואשת ישראל זרחי.

יש שיצרו שם חדש במבנה זה בהענקת צורה עברית לשמן או בתרגומו: המהפכנית והסופרת דורה **אברהמית** (לבית אברמסקי); אסתר **יצחקית** (לבית יצחקמן); שרה **כרמית**-טמקין (לבית ויינברג), אשת המשורר מרדכי טמקין. אגב היא הקפידה כבר בימים ההם לשאת את שני שמות המשפחה לאחר נישואיה; רבקה **תמרית**, בת הרב אהרן שמואל תמרת (טאמארס); חברת הכנסת עדה **מימונית** בחרה בעקבות אחיה הרב לייב-יהודה פישמן בשם מימון. שם מתבסס על המסורת המשפחתית, ולפיה הם מצאצאי הרמב"ם, ואולי מימון הוא תרגום השם פישמן (איש הדגים, איש המים); האחיות לבית נויברג: השחקנית חיה **הררית** ובמאית הטלוויזיה רינה **הררית** והשחקנית לאה **דגנית** (לבית קורנמן), אשת משה הלוי מייסד תיאטרון האוהל, תרגמו לעברית את שמות נעוריהן.

יש שהוסיפו את הסיומת -ית לשם משפחה לועזי: איטה ומלכה **פקטורית**, אחיותיו של הבוטנאי אליעזר פקטורובסקי (פקטור); המוסיקאית ורדינה **שלונסקית**, אחותו של המשורר אברהם שלוונסקי, ושחקנית "האהל" לוסיה **שלונסקית** רעייתו.⁷

היו נשים שהנציחו בשם המשפחה את אביהן: הציירת, המאירת ומעצבת התפאורות עדה **המאירית**, בת מאיר שורץ; שחקניות "הבימה" חווה **יואלית**, בתו של יואל גרינשפון ונחמה **דוידית**, בת דוד סטולמן.

יש שיצרו שם חדש לגמרי: יפה **הגלילית**, לדוגמה, נקראה תחילה שיינדל בטושוונסקי, וכשעלתה לארץ החליטה שעליה לשאת שם עברי: יפה במקום שיינדל, והגלילית – כי בימיה הראשונים בארץ ישראל התגוררה בבית וגן (יבנאל) שבגליל התחתון. לימים נישאה יפה למאיר יפה וסירבה לוותר על שמה המיוחד, והשניים היו למאיר ויפה גלילי.⁸

יש לציין שלרוב הצטרפה הסיומת -ית לשם תואר בלשון זכר עם סיומת הייחוס -י, למשל הררי, שושני, שפריי. היו גם מקרים שהבסיס היה שם עצם ולא שם תואר כמו פייגה **אילנית** (אשת שלמה אילן) ושרה **נשמית**,⁹ ויש שהוסיפו את הסיומת לשם פרטי כמו דוידית, יואלית, מאירית.

השפעת השפות הסלבוניות

את ההשראה לגזירת שמות משפחה בסיומת נקבה משמות המשפחה של האבות או הבעלים שאבו הנשים כנראה משפות האם שלהן המשתייכות למשפחת השפות הסלבוניות, בעיקר רוסית ופולנית. בשפות אלו גוזרים את שם המשפחה של האישה משם משפחת אביה או אישה.

אציג את התופעה תחילה בשפה הרוסית.¹⁰ דרך המלך ביצירת שמות משפחה רוסיים היא הוספת כינוי הקניין העתיק –וב לשם עצם המסתיים בעיצור, כמו בשמם של המלכים לבית רומנוב, המדינאים ניקיטה חרושצ'וב (חֶרוֹשֶׁץ) = חיפושית גדולה) ומיכאל

7. ובעיתונות נמצאו גם חיה **ברודצקית**, ציפורה **וילנסקית**, בתיה **לוצקית**, חיה **פדואית**, יהודית **פודולית**, רבקה **פודולית**, וחנה **פודולית**, אידה **פינסקית**.
8. אני מודה לבנה אבנר גלילי על המידע שליפט למעני בעניין זה.
9. ראו להלן, עמ' 38, הסבר על דרך יצירת שם המשפחה **נשמית**.
10. אני מודה לד"ר אריה אולמן על שחלק עימי בנדיבות את הידע שלו בנושא.

גורבצ'וב (גֹרְבֵצ'וֹב = גיבן). לשמות עצם המסתיימים בתנועה a או e מוסיפים את כינוי הקניין ין: סולזניצין, פוטיין, לנין (לנה הוא שם הנהר שלידו היה לנין בגלות), פושקין (פוּשְׁקָה = תותח).

מן השמות הללו גוזרים את שם המשפחה לנקבה בתוספת תנועת a: למשל שם העט של הסופרת אנה **אחמטובה** (לפי שמה היה במשפחתה מישהו טְטָרִי בשם אחמט) או ראיסה **גורבצ'ובה** אשת מיכאיל גורבצ'וב; נטליה **סולז'ניציה** אשת אלכסנדר סולז'ניצין ונטליה **פושקינה** אשת אלכסנדר פושקין.

בפולנית גוזרים את שמות המשפחה באמצעות סיומת השייכות -סקי, ואם אדם התגורר במערב רוסיה, סביר ששם המשפחה שלו נטבע בדרך הפולנית. בשמות הנשים בפולנית הסיומת -סקי הופכת ל-סקה: כך בשמה של המשוררת הנודעת ויסלבה **שימבורסקה** (Sambor היא עיר על גבול אוקראינה ופולין). ואילו בשפה הרוסית הסיומת -סקי הופכת ל-סקיה, כמו למשל נַאדְז'דָה **קרופסקיה**, שם נעוריה של אשתו של לנין.

מקורפוס השמות שערכתי עולה שהיו נשים שבחרו לשמור בארץ על המבנה הסלבי

של שם משפחתן: השחקנית חנה **רובינא** (רובינה) ממייסדות "הבימה" (נולדה כחנה רובין); הצלמת ליזלוטה **גרז'בינה** (בת למשפחת ביליגהיימר) אשת יעקב גרז'בין; הגננת טובה **חסקינה**; השחקנית ליה **דוליצקיה**, ששמה הפרטי המלא הוא הרצלייה (על שם חוזה המדינה); אידה **קמינסקה** (אחות המלחין והכנר יוסף קמינסקי); השחקנית וחברת הכנסת מטעם מק"י חינה **רוזובסקה** (אחות המלחין שלמה רוזובסקי); חברת הכנסת אסתר **וילנסקה** (לבית נוביק, אשת מאיר וילנר) – היא ובן זוגה הנציחו בשמם את קהילת וילנה שנספתה בשואה. היא גזרה את שמה באופן עצמאי ולא על בסיס שם המשפחה של בן זוגה.

חנה רובינא

אף שמבנה שמות המשפחה שתוארו עד כה הושפע מן השפות הסלביות, הגזירה עצמה נעשתה על פי הדקדוק העברי, בדרך שבה העברית גוזרת שמות תואר ממין נקבה בחתימת הייחוס, בסיומת המוטעמת ית. לכאורה יכלו הנשים לבחור בסיומת ה־דומה לסיומת הלועזית, אבל בשפות הסלביות אין היא מוטעמת, ומלבד זאת, אין זו דרך המלך בגזירת שמות תואר בעברית. נראה שהעברית התנ"כית הייתה להן למקור השראה; הרי לא מעט מהנשים הנזכרות בתנ"ך מתלווה לשמן שם תואר בנקבה, לרוב שם המקום שבאו ממנו: אחינועם **היזרעאלית** (שמואל א ל,

ה), אבישג השונמית (מלכים א א, ג), האישה הישראלית (ויקרא כד, י), האישה הקפשית (במדבר יב, א), האשה המפכה המדינית (שם כה, טו), שמעת העמונית ושמירת המואבית (דברי הימים ב כד, כו), ואביגיל הכרמלית הנזכרת במקרא פעמיים (שמואל א כז, ג; דברי הימים א ג, א) ושמה מצביע על היותה אשת נבל הכרמלי או לחלופין זו הבאה מן היישוב כרמל.¹¹

מימין: פיגה אילנית, רחל ינאית (בן-צבי), יהודית שמחונית

השפעות אחרות

ייתכן ששם המשפחה הרווח **יזראעליט** או **איזראעליט**, שפירושו 'יהודי' ושהיה גם שם עיתון נפוץ באותם זמנים¹² השפיע על התקבלות התופעה הזאת. רבים מנושאי שם המשפחה הזה העניקו לו בארץ צורה עברית – **יזרעאלית** או **ישראלית**,¹³ ומאוחר יותר השילו את הסיומת ית. בדומה לזה אנשים ששם משפחתם היה לויט שיוו לו לעיתים צורה עברית – **לויט**.

11. ראו סמבטיון, שמון, עמ' מא הערה כ.

12. *Der Israelit* – שבועון יהודי-גרמני שהופיע בשנים 1860–1938. המונחים *Israeliten*, *Israeliti*, *Israelites*, *Israëlites* המתרגמים את הצירוף "בני ישראל" במקרא, שימשו במאה התשע-עשרה לציון 'הודי', כמו למשל בשם הצרפתי של ארגון אליאנס: *Alliance Israélite Universelle*.

13. למשל, בני הזוג שושנה ונחמיה ישראלית מפתח תקווה. נחמיה בנו של שמחה יהודה-לייב איזראעליט בחר בשם המשפחה **ישראלית** כפי שנהג דודו דוד איזראעליט, מן הפרדסנים הראשונים בפתח תקווה, שהיה לדוד ישראלית.

אזכור התופעה בספרות בת התקופה

בספרות התקופה אין כמעט התייחסות לתופעת שינוי שמות הנשים. בשני מדריכים ששימשו לבחירת שם עברי, "שמון עברי" (1939) ו"בחר לך שם עברי" (1949),¹⁴ הוצעו לנשים גם שמות משפחה חתומי-ית. משה סמבטיון, פובליציסט, סופר והוגה דעות, ייחד לשמות אלו שני פרקים בספרו. בפרק החמישי, "עיברור משפחת נקבה", הוא הציע שמות משפחה כמו גפנית, כרמית, אשכולית, שפירית, ובצידם גם אמינחל, אבנציונה, אחות רחל, בתדוב.¹⁵ בפרק השביעי, "יצירת משפחת נקבה", הביא בין השאר את השמות אילנית, עצמונית, אלמוגית, והוסיף שאפשר ליצור שמות כמו אמינצח, אמיטוב, אמילב, וגם בתיוסף.¹⁶ מדבריו אפשר להבין שהכיר את תופעת שמות המשפחה חתומי-ית: "כמה בתי-אב במולדת נתנו מכבר עצמות משפחתית לאשה: רחל ינאית (אשת יצחק בן-צב), חווה יואלית (רעיית דויד ורדי), ברכה צפירה (בית נחום נרדי),¹⁷ שושנה שמואלית (חברת שמואל שמואלי)."¹⁸ כעשר שנים אחר כך, בספר שכתב מרדכי נמצא-בי, הממונה מטעם הוועד הלאומי על תהליך ההתאזרחות בארץ ועל עידוד המתאזרחים לעברת את שמותיהם, הציע המחבר יותר מאלפיים שמות משפחה, מתוכם רק כעשרים שמות במבנה זה, והם הובאו כחלק מרשימת שמות המשפחה בלשון זכר: אבנית, אגוזית, אהרונית, אלונית, אריאלית, גלילית, גשורית, דגנית, הדסית, הררית, וילנאית, ינאית, ישראלית, כפרית, כרמית, לבנית, עדנית, עירונית, פלגית, שושנית, שחראית. לעומת זאת בחוברת "בחר לך שם-משפחה עברי" שהתפרסמה ב-1954¹⁹ אין עיסוק בשמות משפחה במבנה זה כלל.

אופנת השמות בסיומת-ית בעולם האומנות

שמות בסיומת-ית רווחו גם בקרב אומניות: הזמרות אסתר גמליאלית, שושנה גמליאלית-לביא, חנה אהרונית וזמרת האופרה דרורה דרורית-מאירי, שהפכה את שמה הפרטי לשם משפחה בדרך זו. ומצאתי פעם אחת גם את השם שושנה

14. סמבטיון, שמון; נמצא-בי, שם עברי.

15. סמבטיון, שמון, עמ' מא-מב.

16. שם, עמ' נב-נג.

17. ברכה צפירה הייתה אשתו של נחום ורדי.

18. שם, עמ' מא הערה כ.

19. אריכא, שם משפחה. יעקב א' אריכא היה מזכיר "ועדת השם העברי", שהקימו הוועד הלאומי וועד הלשון.

הרצליה – הערב ב8.30 מסיבה
מטעם מחלקת התרבות
בהשתתפות נ. לוין והמזמרת
שושנה דמאריט.

דמאריט (!)²⁰ ומן השחקניות למשל שושנה **אביבית**, אלישבע **מיכאלית**, חיה **שושנית** ואפילו זהרירה **חריפאית** (בשנות השבעים). והיו סופרות שיצרו לעצמן שם עט במבנה זה: שרה שרר הפרטיזנית

הסופרת וחוקרת השואה, שנמנתה עם מייסדי קיבוץ לוחמי הגטאות, נהגה לחתום את שמה שרה **נשמית**, תרגום שם נעוריה דושניצקי. דושה הוא 'נשמה' בשפות הסלבוניות. כמוה הסופרת אידה **צורית** (לבית צירלין) אימצה את השם (שהציע אהרן מגד אישה) כשהחלה בשנות החמישים לפרסם מאמרים בעיתונות.

התופעה הזאת אף מצאה את ביטוייה בספרות העברית של תקופת התחייה ולאחריה, ולא פעם דמויות נשיות נשאו שמות במבנה כזה. חמדה בן-יהודה סיפרה על שרה **לוית**;²¹ גאל מוסינזון כינה את אחת הדמויות בסיפורו "היורה" שולמית **ברקאית**, ובסיפורו "פולקה" כונתה אחת הנשים רינה **תבורית**;²² בעיתון הארץ התפרסם הפליטון "בירור עליון", ובו נקראה אחת הדמויות "שרה **שפירית**";²³ עמוס עוז כתב בספרו "חרוזי החיים והמוות"²⁴ על בני הזוג יצחק נהוראי ומרים **נהוראית**; עורך "דבר" חיים שורר קרא לגיבורת אחד הפיליטונים שכתב פנינה **ישראלית** והוסיף: "כשמה – כן היא";²⁵ הסופר, המתרגם והעיתונאי יוסף סערוני, שחתם לא פעם על מאמריו ותרגומיו בשמות עט, השתמש בעיתונות בשם דינה **עדינית**.²⁶

התופעה באספקלריה חברתית

נראה ששאלת מקומן של הנשים בחברה שהלכה ונתהוותה בארץ ישראל העסיקה אותן, ובחירת השם העברי הייתה דרך אחת להשמיע את קולן ולהצהיר על ייחודן, על עצמאותן ועל איתנותן בגברים. לא מעט מהנשים שנשאו שמות חתומי-ית היו פעילות ציבור בולטות, החל ברחל **ינאית**, פייגה **אילנית** וטובה **סנהדראית** וכלה ביהודית **הררית** וחנה **הראובנית**. ביטוי ברור לזה יש במאמרה של מרים **הסערית** מ-1924, ובו היא קוראת למוסדות ההסתדרות לשתף נשים רבות יותר

20. דבר, 19 בפברואר 1942, עמ' 4.

21. בן-יהודה, סיפור חיים, עמ' 1.

22. מוסינזון, אפורים, עמ' 37, 96.

23. ש"ט, בירור עליון, עמ' 5.

24. ירושלים 2009.

25. שורר, מספרך, עמ' 3.

26. ראו למשל "דף מ'ספר-הזהב", על המשמר, 1 במרס 1944, עמ' 2; "המשיח מבנגאזי נגד השם",

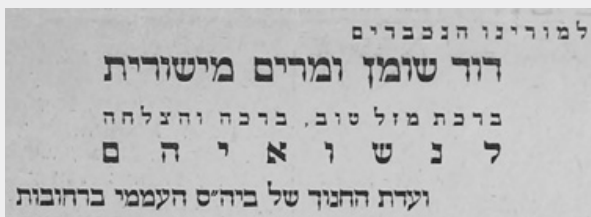
שם, 21 בינואר 1948, עמ' 2.

בפעילותם, שהרי שלוש שנים קודם לכן הצהירו חברי ההסתדרות שהם הארגון "של כל העובדים העברים בא"י".²⁷

פנים אחרות לאותה תופעה מצאתי בסיפורה של צילה בן־יהושע ממושב באר טוביה. בשנת 1935 מחו נשות המושב על שהחוזים שערכו עם הקרן הקיימת לישראל בעת הקמת היישוב נחתמו בידי הגברים בלבד, ולימים כשתוקנו החוזים דרשו הנשים לחתום עליהם. אחת מהן, צילה בן־יהושע, הביעה את מחאתה על פתק שכתבה לוועד הכפר, וכך היא חתמה: צילה יהושע. ונראה שהשמטת המילה "בן" הייתה מכוונת.²⁸

הארץ, 8 בדצמבר 1924

הארץ, 28 בדצמבר 1938

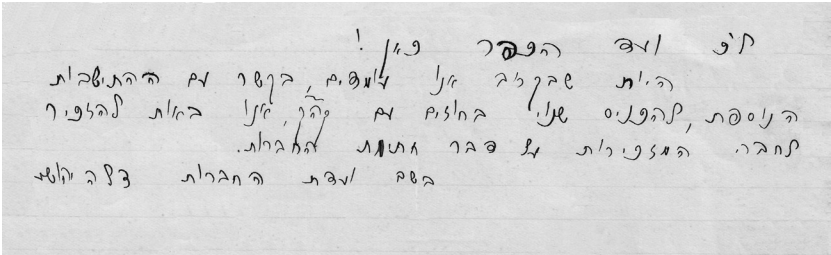
הארץ, 3 בדצמבר 1935

27. סערית, שאלה, עמ' 13.

28. 29 בנובמבר 1935 (ראו להלן בתצלום הפתק מתוך ארכיון באר טוביה).

נשים יוצרות שמות משפחה בעלי תחילית בת-

בעקבות הפתק שכתבה צילה בן יהושע החלטתי לבדוק גם שמות משפחה שיצרו נשים עם התחילית בת- בשני מדריכי השמות: שמון עברי, א, שפרסם משה סמבטיון, תל אביב תרצ"ט ובחר לך שם עברי למרדכי נמצא-בי, תל אביב 1949. בספרו משה סמבטיון מציין שהוא מעדיף את הקידומת **אָמִי** על פני **בת**: "אלה לא תקראי בתרחל, בתעמי, אלא אמירחל"²⁹. מרדכי נמצא-בי מציע רשימה ארוכה של שמות במבנה זה, ובהם בת אברהם, בת אור, בת גיורא, בת הרים, בת חורין.³⁰ גם יעקב א' אריכא רומז על אפשרות ליצור שמות כאלה בהערה לשמות בַר-אַבָּא, בַר-און, בַר-אוֹרִין, בַר-גָּא, בַר-גִּינְרָא: "וכן שמות פרטיים אחרים עם הנסמך 'בת-' [...]. בַת-אָרְן, בַת-חֵן"³¹. שמות במבנה זה רווחו בעיקר משנות החמישים, אך הם מצויים גם קודם לכן.

הפתק שכתבה צילה בן-יהושע לוועד המושב, באדיבות ארכיון באר טוביה

היו שהנציחו את אביהן או את אימן בשם המשפחה: הקולנוענית מיכל **בת-אדם** (בתו של אדם רובין); המשוררת חגית **בת-אליעזר**; הסופרת גאולה **בת-יהודה**, אשת יצחק רפאל, שהייתה בתו של הרב יהודה לייב פישמן-מימון, שר הדתות הראשון ומנהיג המזרחי, ומכאן שם העט שבחרה לה; הציירת מרים **בת-יוסף**; המשוררת יוכבד **בת-מרים**, שבחרה בשם זה עוד בנעוריה בגולה בייעדה את עצמה לעסוק בשירה.

29. סמבטיון, שמון, עמ' נג.

30. נמצא-בי, שם עברי, עמ' 25.

31. אריכא, שם משפחה, עמ' 32. עוד נזכרים ברשימותיו: גְּתִית בצד גְּתִי, זִינְגִית (זִין), כוכבית (כוכבי), לופִית (לוף), לטמית (לטמי), מגלית (מגל), מְלַחִית (מלחי), צַנְרִית (צנרי), רְמוֹנִית (רמון), שופרית (שופר), שחרורית (שחרור), אבל לא נאמר מפורשות שהשמות בסימט-ית מיועדים לנשים.

שולמית בת־דורי

היו שגזרו את שם המשפחה משם עצם כללי או משם עצם בנטייה:
 חנה בת־חורין ממייסדות קבוצת כינרת, בחרה בשם זה עם עלותה ארצה. לימים נישאה לשלמה כנרתי ואימצה את שם משפחתו; העיתונאיות תחייה בת־אורן (שם עט) ונורית בת־יער (שם עט); הסופרת חנה בת־שחר (שם עט); שחקנית תיאטרון "הקומקום" קטיה בת־הרים; הבמאית והמחזאית שולמית בת־דורי (שם עצם בנטייה). התופעה הזאת הייתה מוגבלת למדי, ורבות הן הנשים שנשאו אז ונושאות גם היום שם משפחה עם התחילית בן־.

סיכום

התופעה שתיארתי לעיל – אימוץ שמות משפחה עבריים בידי נשים בתקופת התחייה – יש בה משום עדות לחלקן החשוב של נשות דור התחייה במעשה הצינוני. הנשים שאימצו שמות משפחה עבריים ביקשו לבטא את זהותן, להשמיע את קולן ולהשפיע על קורות העם היהודי בגולה ובארץ ישראל. הן פעלו בדרכים שונות לבטא את עצמאותן ולהציג את תרומתן לתהליך תקומת עם ישראל בארץ ישראל. בחירת שם משפחה עברי שיאפיין אותן כצינוניות וכנשים הייתה אחת מן הדרכים להשגת מטרות אלו.

קיצורים ביבליוגרפיים

- אריכא, שם משפחה = י"א אריכא, "בחר לך שם־משפחה עברי", לשוננו לעם ט-י (תשי"ד), עמ' 1-44
- בן־יהודה, סיפור חיים = ח' בן־יהודה, "ארץ ישראל החדשה: ספור חיים", הצבי, 1 באוגוסט 1912
- הוראציוס, דונה שולה = הוראציוס (שם עט) ב' גלאי, "דונה שולה", מעריב, 13 בספטמבר 1974
- מוסינזון, אפורים = י' מוסינזון, אפורים כשק, מרחביה 1946
- נמצא־בי, שם עברי = מ' נמצא־בי, בחר לך שם עברי, תל אביב 1949
- סמבטיון, שמון = מ' סמבטיון, שמון עברי, א, תל אביב תרצ"ט

סערית, שאלה = מ' סערית, "שאלה", הפועל הצעיר, 15 בפברואר 1924
 קלוגמן, מה עדיף = מ' קלוגמן, "מה עדיף גן או מקוה?", דבר, 19 בינואר 1966
 ראובני, שרים ושמות = א' ראובני, "שרים ושמות", הד המזרח, 13 באפריל 1949
 רום, איך קוראים לך = מ' רום, אז איך קוראים לך עכשיו? על הבחירה של נשים
 וגברים בשם המשפחה אחרי הנישואין, חיפה תש"ף
 שורר, מספרך = ח' שורר, "מספרך, חבר? – מיליון", דבר, 4 בנובמבר 1966
 ש"ט, בירור עליון = שין טית, "דובים ויער: בירור עליון (דו"ח)", הארץ,
 21 בפברואר 1958